

ДЕЈАН МИХАИЛОВИЋ

ИЗБОР

Ономадъ, на Свѣѣи четири стотине и четрдесетъ мученика, дођу Цигани неки из Суновца амо у Београдъ и доведу 10 коє манъи коє већи медведа, съ намеромъ, да ющитъ тога дана у Аусторию иређу, куда намераваху одиушовати. Докъ неки одъ Цигани оииду да сиреме љуине исправе за ирелазакъ иреко, други осману съ медведима на Сави, на љоляни Венеци. Између Цигани одреци се съ месѣа и љобегне една мечка, љишма и благородна мученица, кою съ љо васъ данъ љукли и водали љо љанађурима.

Истог дана предвече у Конак Обреновића стигао је млади песник Дамјан Павловић, домаћи учитељ Катарине Константиновић. По свршетку студија политехнике у Бечу и Прагу, обдарени младић из прека, који је течно говорио немачки, чешки и енглески језик, запослио се у Београду као технички цртач у Министарству грађевина, и поврх тога добио учитељски посао на двору, захваљујући пријатељима који су га препоручили девојчиној мајци Анки Константиновић, „Анки Помодарки”, краљици београдских балова. Двадесетпетогодишњи приватдоцент из Новог Сада већ је добро познавао чика Јову Змаја, Миту Поповића и Драгу Димитријевић Дејановић, а у просторијама српских листова у српској Атини срегао је и Абердара, Грчића Миленка, Милорада Шапчанина... Чувена дама из београдског високог друштва у то време била се већ прочула као „првоначална сербска списатељица”, позната „дјевосписатељка”, наша „сербска дама с камелијама”, а у словенским земљама као „Илирка из Србије”: састављала је плачевне скечеве, сентименталне стихове и преводе „наравоучителних повести” савремених немачких писаца, ударала у дирке на првом београдском клавиру који је из Пеште за њу поручио њен већ блаженопочивши

„папа”, господар Јеврем Обреновић, држала музичке салоне и приређивала посела у својој кући надомак Конака.

Мечка њојори кѡ Сави, скочи са обале у воду и њочне њливайѡи ѡрема вароѡи. Када су ѡо Циѡани видели, надиѡну дреку: „Уѡече Божена, ѡуди!”, ѡе се неки ѡађари уѡраве на чамѡима за мечкомѡ. Скоро на ѡола Саве сѡиѡну є и ѡочну веслима да є одврађаю на друѡу сѡрану, али се мечка одуѡре, а ѡађари, боѡћи се да ѡи неизврне, ѡоѡеѡну одма на ѡраѡђ ѡразни руку. Мечка ѡреѡлива на друѡу сѡрану, докоѡа се оне мале аусѡриѡске аде, коя се зове Мала Циѡанѡия, и у најѡиѡриєм ѡрку ѡокрай саме обале одюри на виѡе, ѡа оѡейѡ скочи у воду ѡе ѡреѡлива на Аду Циѡанѡию!

Кѡери Катарини мајка је хтела да обезбеди добро васпитање и што бољу прилику. У том науму ова утицајна дама није презала ни од тога да је насочи самоме кнезу Михаилу, свом брату од стрица, у чему је успела и због чега је зарадила неславан епитет „крвмутнице”.

Док је трајала јурњава за мечком Боженом, кнежев послужитељ покуцао је на врата Конака. Кнез се беше десио у посети аустријском цару Фрањи Јосифу, па је његов министар војни Миливоје Блазнавац засео у кнежев кабинет за секретер крај прозора и у журби печатио једно писмо.

– Ваше превасходство, гос’н Миливоје, дош’о онај...

– Ступи! – Послужитељ је ушао као кривац, затворио за собом врата и стао у ставу мирно. – Који онај, говори?

– Учитељ госпојице Катарине...

– Аха, онај глистосер!... Павловић?...

– Он, ваше превасходство.

– Уведи га код госпојице... И носи одмах ово писмо Барловцу.

Тог кобног дана Павловић је у својству учитеља своје штићенице стигао у Конак на час у уобичајено време, не слутећи да су кнез Михаило и његова сестричина Катарина Константиновићева већ ушли у сентименталну везу. Катарина се у пратњи дворских дама била управо вратила из шетње калемегданском променадом, помало уплашена гласинама о одбеглој звери. Гласине су се шириле брже него потеря, а мечка је нарасла до големе немани. Принцеза из дома Обреновића дочекала је Павловића у дневној тоалети за излазак, задихана али накинђурена као каква шиндивила: жирандоле на ушима, бисерна огрлица, чипкана беж блуза с карнерима, огрнут црни сомотски капутић.

Чим су сели, она за свој секретер, он на столицу наспрам ње, принцеза поче да му прича како је из Аустрије прокријумчарена

у Србију некаква распомамљена аждахака што увече хара по варошима, али песник, занесен и узбуђен, није добро ни разумео шта његова љупка ученица тороче, и као заслепљен прешао на ствар – извукао је из унутрашњег џепа свог гарета пресавијен табак хартије. Које су на срцу Храдчани и Рингштрасе, ко ревносно преводи Гетеа и Шекспира, мора као Павловић, ганут сопственом искреношћу, клекнути на једну ногу пред девојку и пружити јој песму, рекавши:

– Госпођице Катарина, морам Вам признати да Вас свим својим бићем волим, али сам свестан да се наши одношаји можда неће одмаћи даље од пријатељства и зато хоћу да Вам јасно дам на знање да бих био почаствован и Вашом чистом пријатељском наклоношћу!

Онда је наизуст издекламовао:

*Драго моје с усном од рубина,
Покрај мене врело њехар вина,*

*Да ме куша куд ће рука прије;
Да ујозна за чим срце бије.*

*Једна рука вије с' око враиџа,
Друга хваиџа за њехар од злаиџа,*

*Винце њијем, ѓрлим драго своје,
Срце моје бије за обоје!*

Лаза Костић, лични пријатељ Павловићев и његов исписник, пронашао је у оставштини трагично преминулог романтичара кобну песму „Избор” и дао је штампати у новосадској *Даници*, што је изазвало мањи скандал у престоници српске кнежевине. Иако су неке његове песме, као „Сунцу на заходу”, „Дунаво”, „Виши дух” и „Срце, душо!”, биле већ познате љубитељима поезије, овај распевани гласник младалачке душе тек се постхумно прославио овом песмом, без сумње посвећеном осамнаестогодишњој Катарини Константиновић, вереници и несудој невести српског кнеза Михаила, у коју је био лудо заљубљен.

Пред дирљивим и неочекиваним исказом госпођица Константиновићева је устукнула, примила лист хартије и, не знајући како да одреагује, нетремице гледала у песника.

Минисџарь воєни Блазнаваџь чувџи за овај неџриџиџань случай наложи да му доведу Циџане сџ Аде, сайбиџ манџуйџ мечке,

да би лично испитио виновнике, и још њих зајоведи да се на лице мџсиа одма ујуји неколико јолиційски јрисијава, да јшмо, на обали јодно дела вароши насјрамъ Аде, формирају удвоене сјраже аколи медведъ јрејлива и крене међу люде. Пошјио е саслушао Циџане, Блазнавацъ им нареди, да јојекну и увајше живинче док не буде доцканъ. Али мечка и овима измакне и јрејлива на београдску сјрану. Јурњава е јојрајла неколико сахатја. Пресјрашену живојиню, јшешку око двестјо јуди, вияло е јола вароши, која се у неделю беџе разлила јо савској јроменади, да јландуе на варљивомъ марјшовскомъ сунцу.

Пошто је организовао потеру и послао поруку управнику вароши Михаилу Барловцу да предузме све додатне мере како би се медвед онеспособио, Блазнавац је већ после првог дистиха нечујно ушао на врата иза песникових леђа, натуштен, готов да саопшти како је опасно излазити напоље, али је сачекао да чује крај песничког сочињенија. Онда је дрекнуо:

– Каква, бре, рука!...

Није тешко замислити како се песник осврнуо и скаменио. Госпођица Катарина је вриснула и покрила руком уста. Још клечећи, Павловић је гледао час у њу час у Блазнавца, а израз лица му се из трена у трен мењао јер је по њеној реакцији слутио да је починио неку велику, кобну грешку. Онда је скочио на ноге и устукнуо два корака. Блазнавац му приђе сасвим близу и унесе му се у лице.

БЛАЗНАВАЦ: Гледај ти куд *ћеш јрије* да заждиш док те мој гнев није сустигао!...

ПАВЛОВИЋ: Али, госп...

БЛАЗНАВАЦ: Срам те било!... Овамо, као, господичић с манирима, а тамо хаирсуз!... Зар да плаћамо да слушамо твоје дрљотине!?

ПАВЛОВИЋ: Молим вас, господине, то није...

БЛАЗНАВАЦ: Доста, бре!

ПАВЛОВИЋ: Ко пева...

БЛАЗНАВАЦ: Ма, море, ти си своје отпевао!

Блазнавац је киптео од гнева, али се уздржавао. Погледао је према хартији коју је госпођица Константиновић још тренутак држала у руци а онда га испустила. Папир се залелујао у ваздуху неколико пута и слетео на под.

ПАВЛОВИЋ: ... зло не мисли.

Блазнавац се брзо сагнуо, дохватио хартију и почео у себи да чита песму. Некога пред стрељачким стројем надживи само упаљена и допола попушена цигарета, а неком се посрећи да га надживи сопствена песма. То се догодило и Дамјану Павловићу.

Кад је прочитао песму, Блазнавац је згужвао хартију, бесно се окренуо поети, дограбио га за уши као ђака и пред госпођицом Катарином и окупљеном послугом гурнуо га према излазу.

– Ајде, напоље!... Вуцибатино!... Нема више часова!

Песник посрну и крену према вратима, али се окрете и наклони госпођици Катарини:

– Ја вас молим да ми буде просто, госпођице Катарина, али овакав недостојан поступак спрам Вашег неокаљаног морала, који нисам ни у сну помишљао да...

– Тут', бре! – прекиде га пуковник и уз најгоре псовке потера напоље. – Двацет и једанајсто ти колена уназад јебем, протуво пре-чанска!... Какав поступак, наопако! Гле шта је смислио, пробисвет!... Оца ти јебем очинског, ништаријо, куго да би ниједна!... Рсузе!...

ДАМЈАН ПАВЛОВИЋ: За име бога, ваше... *(Покушава да се осврне и објасни, али не успева.)*

БЛАЗНАВАЦ: Кушуј!... Да те моје очи више никад нису виделе овде! *(Шутира Павловића ногом у задњицу.)*... Да се губиш из ове вароши, рђо!... Марш напоље! *(Шутира га.)*... Издаја!... То је велеиздаја!... Ето ти на! *(Гурне га напоље.)* Губи се сад! Ја зар да те још спасавам!... Друм!...

ДАМЈАН ПАВЛОВИЋ *(кад се за њим залује враћа и када се тако исцисован, њонужен њпред целим светиом и сломљен нађе напољу, ван ограда Конака, кад једва знајући куда иде њочне да се шетира као ошамућен у њравцу Теразија, косимице и вијуџајући, њпред очи му избијају слике избезумљеног Блазнавца и уљашеног лица њринцезе Кашарине како џледа њај срамни чин са обема џакама на лицу: разроџачених очију између размакнутих њрсџију).*

У ушима пониженог учитеља бубњале су Блазнавчеве погрдне речи „рђо, ништаријо, вуцибатино, велеиздаја...”, зујало му у глави од изненадног потуљеног бола, борио се да сачува свест и остане на ногама. Један кочијаш, помисливши да неки пијани сват посрће средином улице, поткачи га бичем да га фијакер не обори, и Дамјан се мало прибра и приби уза зидове кућа, па као сенка шуњајући се и зазирући од људи и земаљских неприлика похита кући.

Касније су водеће европске новине, које су сваког јутра сти-зале у двор, *Pester Lloyd, Journal de Saint-Petersbourg, Neues Fremden Blatt, Le Moniteur universel, Morning Post, Wiener Zeitung* и још неке булеварске ревије, донеле вест о тајанственој смрти једног аустријског поданика, Србина пореклом, у Београду почетком марта 1866. године:

Сџиџао је до њрејуне „Албаније”, џлавне кафане у центџру срџске њресџионице, а неко од очевидаца је исџрчао на враџа и џозвао

џа, више ѿуџа. Друџи очевидац му се изнуџира ѿридружио: „Изџледа да се удесио!... Младићу!... Луда младеж, све саме усијане џлаве!...”, надвикивали су се. Он је скренуо улево, ѿреџао улицу ѿрема Делинијевој аџоџици и ѿродужио Војводиним сокачеџом до улаза у кућу у којој је боравио.

Доиста, савременици бележе да се између апотеке „Делини” преко пута „Албаније” и кафане „Хајдук Вељко”, кад се крене према Калемегдану, налазила пространа кућа на два боја, власништво господина Јована Ђорђевића, „оснивача Народног позоришта и професора Велике школе, аутора првог српско-латинског речника”. У његовој кући је и Дамјан Павловић често и после студија боравио, јер је обичај био у виђенијим београдским кућама да породице примају „ђаке” из унутрашњости и из прека који се школују или отпочињу каријеру у Београду.

Једно време, пошто је добро примљен као учитељ, млади инжењер грађевине становао је и код Анке Константиновићке (а велико је питање, шапутали су злбници, да ли је само становао).

Отворио је капију дворишта које је окруживало Ђорђевићеву кућу, ушао на споредна врата, устрчао степеницама до своје собице и бацио се на кревет. Очајан и ужаснут, истог тренутка је скочио на ноге, схватајући да више ни тренутак (тада је помислио „никада”) после оваквог понижења неће моћи ока да склопи. А немоли да негде оде! Да се појави пред редакторима у *Лейџоџису*, пријатељима из *Шумадинке* и *Подунавке*, песницима око *Данице* и *Виле*, да као покуњен и најурен нитков напусти Београд и више се никада у њега не врати! Освртао се око себе као да нешто тражи, али у скромној собици убогог госта, члана песничке братије и носиоца изношеног реденгота, није се могао наћи никакав оштар предмет којим би овај веселник станар остварио свој изненадан и неопозив наум. Пуштао је браду и због моде и због штедње, па није на пут носио бријач; није имао свој есцајг јер је увек јео у вароши или са породицом Ђорђевић. Онда су му се усне развукле у злурад осмех, као да се руга сопственој судбини, зграбио је несесер у којем је држао лењире и троугоље, нотес, рајсбретер, креду и лектуру за своју фаталну ученицу: *Нову Индију* Жила Верна, два тома Шилерових драма на немачком и *Цвеће*, забавник за годину 1829. Георгија Лазаревића, где су биле наштампане песме Сарајлијине, Милице Стојадиновић, Абердареве и других виђенијих српских списатеља, као и књигу *La Serbie après la bombardement de Belgrade. Par un Serbe*, објављену 1862. године. Разбацивао је из путне торбе по столу нотне свеске, табакe, белешке за геометрију и физику и, најзад, на дну пртљага грозничаво напипао свој циркл. Оригинални

нирнбершки шпиценциркл. Синуло му је како је непун сат раније клекнуо на једно колено, ставио десну руку на срце и песмом изјавио госпођици Катарини пријатељску наклоност. Тада није ни слутио да ће му тај витешки клек бити претпоследњи у животу.

Веселница є избила на нащу сїрану одма кодъ Чукарове меане више маџацина њ. Симића, а одаїле, вукући за собомъ єдно ѡарче одъ ланца съ коим се ослободила, заџрабила узъ ѡоїчидерску ѡадину. За мечкомъ се беше наїшурило мноџо намрџођени џандарма и маниїи људи, да є достїиџну и узбију. Халакали су и ойкали, ѡеїџ-щесїџ џандарма наїредџ, а за њима узаврџела свџїїна, све док є на брду више Царева мосїа нису сусїиџли и оборили съ неколико карїеча. Онда су ѡолако ѡришли, окружили є, и кадъ су видели, да є немоћна и ѡресїрашена, доїџкли звере щїо кундацима и сабљама, щїо мочуџама и џранама, докъ се Божена, радосна ѡої мајка, није ѡросїџрла ѡо ледини колико је ѡещка, да више никадъ не усїане и заїџра.

Као омађијан, Дамјан Павловић пришао је хоклици на којој сада није седела Катарина, него „бајадера без носа”, сама госпођа Смрт, клекнуо, држећи обема рукама шестар окренут према себи шиљком а држаљем наслоњен на седиште, и уз крик бола, јада и лудости снажно набио чело на шиљак. Зачуо је звук крцкања костију: поздрав са тајанственом Госпом! Још свестан, раширио је руке, подигао главу са цирклом забоденим у чело и, док му се крв сливала низ лице, опет снажно, челимице, ударио о седиште хоклице тако да му се шпиц још дубље зарии у мозак. Истог тренутка стропостао се ничице на под, трзајући се и бљујући крв, и издахнуо.

У четвртак 10. марта 1866, неколико дана после трагичног самоубиства Дамјана Павловића, *Срїске новине* донеле су вест: „Сестра Њгове Светлости, кћи поч. г. Єврема Обреновића, госпођа Анка Константиновић, одпутовала є данасъ са кћери Катариномъ на неко време у Букурештъ.” У истом броју, који је на Блазнавчев сто стигао рано ујутро, дат је извештај о целом случају, са неизбежним епилогом:

Газда мечке Божене узетї є на одџоворъ щїо беше несмоїренъ са ѡако оїаснимъ зверомъ и кажнџњ є сходно закону, али му є ѡредатїџ мрїшавъ медведџ да џа одере и крзно узме себи.

Месо є унищїено.

(из рукописа)